

PAPER DETAILS

TITLE: Gelismekte Olan Ekonomilerde Bankacilik Krizleri

AUTHORS: M Necat COSKUN

PAGES: 39-50

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/287823>

Gelişmekte Olan Ekonomilerde Bankacılık Krizleri

M. Necat COŞKUN*

Financial crises is experienced in many developing countries for the last two decades. Financial crises can be seen in two forms: banking crises and currency crises. This study is especially focused on banking crises. The financial crises is defined by using the moral hazard and adverse selection problems. Sources of banking crises are explained by macroeconomic and microeconomic reasons. Macroeconomic instability is the principal source of banking crises. Supervision, inadequate infrastructure, liberalisation, deregulation, government interence, moral hazard and lack of transparency are the microeconomic sources of banking crises. Financial repression might be enhance banking crises in some developing countries.

1. GİRİŞ

Finansal krizler 1980'li ve 1990'lı yıllarda dünya ekonomisine damgasını vurmuştur. ABD, Japonya, Batı Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş ekonomiler; Latin Amerika, Meksika, Doğu Asya ve Türkiye gibi, gelişmekte olan ekonomiler; Rusya, Doğu Avrupa ülkeleri gibi dönüşüm ekonomilerinin de dahil olduğu ülkelerde finansal ve bankacılık krizleri yaşanmıştır. 1980 ve 1990'lı yıllarda sistematik finansal krizde olan ülke sayısı doksan üçe ulaşmıştır (Caprio ve Klingebiel 1999). Küreselleşme ve finansal serbestleşmenin yaygınlaşmasında ve derinleşmesinde etkili olduğu bu krizler bazı ülkelerde halen devam etmektedir.

Genel olarak finansal sektör özel olarak bankacılık sistemi hızlı ekonomik büyüme ve gelişmenin başarılmasında önemli araçtır. Bankalar sadece parasal kontrol için bir kanal değildir. Bununla beraber ekonominin yeniden yapılanmasında uzun dönemli sürdürülebilir makroekonomik istikrarın sağlanmasında etkili olan bir sektördür.

II. Krizin Değerlendirilmesi

Bankacılık sistemini etkileyen finansal krizler bankaların etkinlik ve verimlilikten uzak çalışmasına yol açmakla kalmamış, kurumsal yapıda da bozulmalara neden olmuştur. Bankacılık krizlerinin yayılma etkisi ile diğer sektörleri

* Yrd.Doç.Dr. Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

etkilemesi sonucunda sorun makroiktisadi istikrarı etkileyecek boyutlara ulaşmıştır. Bu bağlamda krizin maliyeti bankacılık sektörünün iyileştirilmesinin bütçeye yükü ve onun ulusal gelirdeki payı ile sınırlı kalmayıp, reel anlamda daha büyük boyutlara ulaşmıştır. Son Asya Finansal Krizinde gözlemlendiği gibi bankacılık ve döviz krizi gelişen piyasalarda finansal serbestleşme ile başlayan uluslararası sermaye akımlarına açılmanın yarattığı ikiz krizler olarak ortaya çıkmış ve önce ülke, ardından dünya ekonomisini etkiler hale gelmiştir (Glick and Hutchison, 1997).

1. Finansal Kriz

Finansal sistem bireylerin ve firmaların fonlarını üretken yatırım olanaklarına dönüştüren kanaldır. Bu dönüşümün sağlıklı olabilmesi finansal piyasalardaki katılımcıların yatırım olanakları hakkında doğru yargılara sahip olmasına bağlıdır.

Burada oluşan asimetrik bilgi problemi, finansal sistemde iki temel problemi ortaya çıkarmaktadır: ahlaki risk (moral hazard) ve tersine seçim (adverse selection) (Mishkin, 2001)

Tersine seçim finansal işlem gerçekleşmeden önce ortaya çıkar. Borç alırken yüksek risk alanlar yüksek faizide ödemeye hazırdırlar, çünkü borcu ödeme konusunda daha isteksizdirler. Borç veren, borç almak isteyen tüm tarafların borç ödeme kalitelerini bilmediği için seçim yaparken hata yapabilir.

Ahlaki risk ise finansal işlem gerçekleştikten sonra oluşur. Ahlaki riskin oluşmasının nedeni borç alanın yüksek riskli projelere yatırım yapmasından kaynaklanır. Proje başarılı olursa borç alan için sorun yoktur. Projenin başarısız olması durumunda borç verenin zararı fazla olacaktır. Borç alanın aldığı borcu kendi kişisel harcamaları için kullanma ve projeye yeteri kadar güç harcamama riskleri vardır.

Finansal kriz ahlaki risk ve tersine seçim problemlerinin olması nedeniyle finansal piyasalardaki fonların üretken yatırım kanallarına etkin olarak dönüşmemesidir (Mishkin, 2001).

2. Bankacılık Krizi

Finansal krizin iki önemli bileşeni bankacılık ve döviz krizleridir. Bankacılık sektörünün ülkelerarası farklılığı kurumsal ilişkiler, mülkiyet yapısı, ölçek farklılıkları, sektörel yoğunlaşma, sistemsel denetim, uluslararası mali standartların varlığı, teknolojik altyapı gibi özelliklerden kaynaklanır. Ancak gelişmekte olan ekonomiler benzer bankacılık sistemine ve sorunlarına sahip olduklarından bankacılık krizine yönelik genel tanımlar yapılabilir. Caprio ve Klingebiel'e göre bankacılık krizi şu durumların her birinin ortaya çıkması ile tanımlanır (Caprio ve Klingebiel, 1996).

- i. Bankacılık sisteminin sermayesi pratik olarak yok olmuştur.
- ii. Geri dönmeyen krediler toplam banka kredilerinin % 15- 20'si civarındadır veya bunu aşmıştır.
- iii. Bankacılık sektöründe sıkıntıların giderilmesinin maliyeti (sermayenin yeniden yapılanması vs) GSYİH'nın en az % 3-5 'ine ulaşmıştır.

Kaminsky ve Reinhart, Camprio ve Kliengebiel'den farklı olarak bankacılık krizlerini "olaylarla" açıklarlar (Kaminsky ve Reinhart, 1999).

- i. Bankacılık sisteminde kriz, banka kapatılması, birleşmeleri veya kamu tarafından el konulması ile ortaya çıkar.
- ii. Kriz, kapanma, birleşme veya devlet tarafından el konmanın olmadığı, ancak en az bir önemli finansal kuruluşa büyük miktarda devlet yardımının yapılması halinde ortaya çıkar.

Bankacılık ve döviz krizleri birbirlerini iki yönlü etkileyebilmektedir. Döviz krizlerinin bankacılık krizine yol açabileceği iki ana kanal vardır:

i. Sterilizasyonun yokluğu kriz öncesi dönemde uygulanan sabit döviz kuru rejimi terk edilmeden önce spekülasyon saldırıları sonucu uluslararası rezervlerin büyük ölçüde kaybolması ve bunun baz para stokunda ve kredi arzında ani düşüslere yol açabilmesidir. Azalan kredi hacmi üretim üzerinde olumsuz etki yaratabilecek ve geri dönmeyen kredilerin artması bankacılık kriziyle sonuçlanacaktır.

ii. Döviz krizi ile birlikte gelen yerel paranın aşırı değersizleşmesi sonucunda, bankalar arasında büyük miktarlarda olan ve kur riskine karşı korunmamış döviz cinsinden borçların geri ödenme problemleri ortaya çıkabilecektir. Bankaların kendi döviz pozisyonları küçük olsa bile, uluslararası sermaye girişine açık olan bir ekonomide bazı sektörlerin (ticarete konu olmayan emlak sektörü gibi) döviz cinsinden borçları muhtemelen yüksek olacaktır. Banka kredilerinin büyük ölçüde bu sektörlerce kullanılması ve borçluların yaygın olarak küçülen ekonomide ödeme güçlüğü ile karşılaşmaları, bankacılık sisteminin zayıflamasına yol açabilecektir.

Benzer biçimde bankacılık krizinin döviz krizine yol açmasını sağlayacak iki kanal vardır. Her iki durumda, açık veya gizli mevduat sigortasının varlığı ve bu yolla merkez bankasının sıkıntıda bulunan bankalara veya mevduat sahiplerine parasal destek vermek için likidite sağlaması ile ilişkilidir.

i. Merkez bankası sağlanan likidite ile yurt içi kredilerin büyük ölçüde genişlemesine izin verebilir. Bu durumda spekülasyon atak ile artan döviz talebi karşısında merkez bankası yürürlükte olan döviz kuru rejimini (peg) terkederek dalgalı kura geçebilir.

ii. Merkez bankası likidite genişletici parasal desteğini, büyük miktarlarda yapacağı yurtiçi borçlanma ile karşılayabilecektir. Bu miktarın geri dönmeyen

kredilerin oluşturduğu büyük bir portföye eşit olacağı varsayılır. Sonuçta piyasa oyuncularının, kamu otoritesinin artan borç yükünü enflasyon yaratarak veya devalüasyon yolu ile azaltmaya niyetli olduğunu anlamaları halinde bankalardan para çekişleri hızla artacak ve sistem zayıflayacaktır.

Bununla birlikte ekonomide hem bankacılık hem de döviz krizini birlikte etkileyecek genel makroekonomik şoklar her zaman olasıdır. Özellikle dünyada beklenmedik ani faiz yükselmeleri beraberinde ülke içinden önemli miktarda sermaye çıkışına neden olabilir. Bunun sonucunda bankalardan mevduat azalmaları bankaları etkilerken, merkez bankasının döviz kurunu korumak istemesi rezervler üzerinde baskı yaratacaktır.

III. Bankacılık Krizlerinin Nedenleri

Bankacılık sektöründeki krizler bir çok sebeple açıklanabilir. Bu nedenlerin bir kısmı bankacılık sektörünün yapısı ile ilgiliyken asıl neden ekonomideki temel göstergelerin istikrarsızlık göstermesinden kaynaklanmaktadır. Bankacılık sektöründeki krizler makroekonomik ve mikroekonomik olmak üzere iki ana başlıkta toplanabilir.

1. Makroekonomik Nedenler

Makroekonomik istikrarsızlık bankacılık sektörü dengesizliklerinin temel nedeni olarak gösterilmektedir. Varlık fiyatlarının özellikle emlak fiyatlarının alt üst olması, faiz oranlarındaki keskin artışlar veya döviz kurundaki düşüş veya süregelen durgunluk bankacılık sektöründe etkileyecektir. Aslında belirtilen olumsuzluklar birbiri ile ilişkilidir. Bu zorluklara ek olarak geçiş ekonomilerinde nisbi fiyatlardaki sert kaymalar veya sübvansiyonların kaldırılması bankacılık sektörünün etkisinin fazla olduğu sektörlerde daha fazla hissedilecektir.

İçsel makroiktisadi bozukluklar ekonominin genişleme dönemlerinde de görülebilir. Bankalar bu dönemlerde iyimser havasında etkisi ile yeni projelere kaynak sağlar. Borçalanma sürecinde gayrimenkul sahiplerinin varlıklarının fiyatını yükseltince tüketimin refah etkisi ile bir çok iktisadi faaliyetin karlılığı artar.

Burada belirtilmesi gereken nokta, bankacılık sektöründe artan borçalanma ile fiyatların olması gerekenden daha fazla artması sonucu ekonomideki dalgalanmalar artmaktadır (Latter 1997).

Finansal sistemin makroiktisadi şokları hiç bir kurumsal zarar almadan atlatmaları zordur. Ancak sistemdeki bazı bankalar ciddi iktisadi şoklardan bile zarar görmeden çıkmayı başarmaktadırlar.

2. Mikroekonomik Nedenler

Mikroekonomik nedenler, bankacılık sektöründeki yapısal ve yönetim parametrelerinin tamamını kapsamaktadır. Bu kapsamda bankacılık sektörüne hükümetin veya merkez bankasının direkt kontrolleri veya etkileri yer alır.

i. Yönetim

Her banka başarısızlığı yönetim hatasını gösterir, ancak yönetim hatası hiç bir zaman tek başına başarısızlığın nedeni olamaz.

ii. Yetersiz Altyapı

Bankacılık sisteminin başarısızlığında yetersiz altyapı tek başına neden olarak gösterilemez. Ancak muhasebe ve denetimdeki kusurlar problemlerin algılanmasını geciktirebilir. Yasal altyapıdaki sorunlar mülkiyet haklarından veya bankaların alacaklarının gerçekleşmemesinden oluşmaktadır.

iii. Serbestleşme/Yeniden Düzenleme

Finansal sistemdeki yeniden yapılanma ve serbestleşme iddialı bir hareket olduğundan bir çok soruna yol açar. Bu nedenle bankacılık sisteminin liberalleşmesi birden değil aşama aşama gerçekleştirilmelidir. Yeniden yapılanma ise daha fazla itina gerektirdiğinden yönetimin bu hareketin doğru gerçekleştirildiğinden emin olması gerekmektedir.

iv. Hükümet Müdahaleleri

Bankacılık kesiminin verdiği kredilere ve koşullara hükümet müdahaleleri bankacılık sektöründeki nakit krizini hızlandırmıştır. Bu müdahale rekabetçi olmayan faiz oranlarının uygulanması ve/veya ekonomik olmayan projelere kaynak aktarımı şeklinde olabilir. Diğer bir potansiyel resmi harekette zorlayıcı kanuni karşılıkların istenmesi ve hükümet açıklarını fonlamak için bankacılık kesiminin hükümet tarafından kullanılmasıdır.

v. Ahlaki Risk (moral hazard)

Bankaların iflas etmesine izin verilmeyeceğine ve zor zamanlarda finansal destek geleceğine dair genel bir beklentinin olması ahlaki riski ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda bankalar durumlarını iyileştirmek yerine hareketlerini şiddetlendirirler ve mevduat sahipleri de "iyi" ve "kötü" olanı birbirinden ayıramaz.

vi. Şeffaflığın Olmaması

Yeterli yasal düzenlemelerin olmamasından dolayı bankacılık sisteminde mevduat sahiplerine ve hissedarlara yeterli ve doğru bilgiye ulaşamamaktadır.

3. Bankacılık Krizinin Göstergeleri

Bankacılık krizleri genellikle finansal serbestleşme öncesinde ortaya çıkar. Serbestleşme ile faiz oranları yeniden düzenlenirken bankacılık sisteminde yer alan

diğer sınırlamalar kaldırılır. Bankacılık krizinin tahmin edilmesinde izlenecek göstergeler arasında şunlar yer alır: Reel döviz kuru, geniş para çoğaltanı, hisse senedi piyasası, üretim düzeyi ve reel faiz oranları.

44

Yerel para biriminin aşırı değer kazanması ihracatı kazançlı olmaktan çıkartacak ve döviz pozisyonunda bozulmaya yol açabilecektir. Hisse senedi piyasasında fiyat düşüşleri firmaların net değerleriyle birlikte, banka kredilerine dayanak olan "teminat" değerlerini de olumsuz yönde etkileyecektir. Reel faizlerin yükselmesi üretimi ve ekonomik büyümeyi düşürürken bankacılık sisteminde düşük kaliteli aktiflerin artmasına yol açacaktır.

Sistemik bankacılık krizleri, ortalama olarak, bu konudaki ilk olumsuz sinyallerin gelmesini izleyen 18 veya 6 ay içerisinde ortaya çıkmaktadır.

IV. Bankacılık Krizlerinin Yayılması

Uluslararası sermaye hareketlerine açık bir ekonomide, yabancı yatırımcıların farklı ülke piyasalarında izlediği politikaların çeşitli kanallar ile ülke mali sistemine ve makroekonomik istikrara etkileri olabilmektedir. Bir ülke mali piyasasında yaşanan krizin diğer ülkelere yayılması üç kanaldan gerçekleşir.

- i. Krizdeki ülkelere satış yapan yabancı firmaların taleplerindeki düşüşün yaratacağı gelir etkisi.
- ii. Yabancı yatırımcıların bir başka piyasada uğradıkları kayıpları karşılamak için hisse senedi piyasasında yüksek satışları ve likiditeye geçme arzusu.
- iii. Yabancı yatırımcıların aynı bölgede faaliyet gösteren firmaları yeniden değerlendirme eğilimleri.

Her üç kanaldan yayılan etki mali piyasaları kısa sürede olumsuz yönde etkileyecektir.

Bankacılık sektöründe krizle karşılaşan ülkelerin ortak özelliği, kriz öncesi dönemde artan dış borçlarıdır. Yeni borç temin edememe ve geri ödemelerde çıkan sorunlar yabancı yatırımcıların artan belirsizlik karşısında bölgeden veya ülkeden yatırımlarını çekmeleri, sistemin çökmesini hızlandırır. Artan dış borçlar ve bankacılık sektörünün üstlendiği olağanüstü yükümlülüklerin hükümetin karşılayabileceği maksimum garanti sınırını aşması, yabancı kreditorlerin bankalara yönelmeleri ve varlıklarını geri çekmeleri ile sonuçlanır.

Gelişen piyasalarda, özel kesimin sermaye akımlarını çekmeye yönelik teşvik edici verdiği garantiler krizlerin yaratıcısı olmuştur (Chinn ve Kletzer, 1998). Kısa vadeli sermayenin sağladığı olanaklar, özel ve kamu kesimini bu kaynakları sorumsuz ve hesapsız teşvik ve garantilerle yurtiçine çekmeyi cazip kılmıştır. Uluslararası mali piyasalarda ortaya çıkan herhangi bir huzursuzluk kısa vadeli sermayenin derhal kendine güvenli bir liman araması ile sonuçlanmış ve ani

sermaye çıkışı olan ülke finansal zorluklarla karşılaşmıştır. Uluslararası sermaye akımlarının artan boyutları, gelişmiş mali piyasalardan gelişmekte olanlara bilgi, teknoloji ve kurumsal yapı ihracında arttırmıştır. Finansal liberalleşme sonucu ülkeye giren yabancı bankaların rekabet baskısıyla yerli bankaların marka değerleri düşmüş ve bu bankalar bilançolarını bozan yüksek riskli ve daha kısa vadeli keditlere yönelmişlerdir. Zamanla zayıflayan ve kırılgan bir mali bünyeye sahip olan bu bankalara dış kredi verenler, kredi verdikleri bankaların kötüleşen durumunu görememiş ve kayıplara uğramışlardır. Bankacılık düzenleme otoriteleri ise ticari bankaların riskli işlemlerine müdahale etmemiş ve yabancı bankalardan kontrolsüz düzeyde dış borçlanmalarına göz yummuşlardır. Bunun sonucunda devletin verdiği güvence istismar edilir olmuştur (Dooley 1996).

Finansal piyasalarda sistematik kriz büyük döviz ve faiz şokları ve genel ekonomik durgunluk sonucunda ortaya çıkar. Finansal ve reel sektörde yaşanan güçlükler, ödemelerin zamanında yapılamaması, borç kalitesinin düşmesi, faiz ve döviz kurunda oynaklıklar, hisse senedi fiyatlarında düşüşler ile ortaya çıkar. Bu yapıda beliren krizlerde firmaların kendi aralarında, hükümet ve ekonominin diğer kesimleri arasında, yabancı ve yerli yatırımcılar arasında koordinasyon problemi oluşur. Sistematik bir krizde yerli veya yabancı herhangi bir firmanın kazancı, sahibinin ve yöneticisinin en uygun davranışı genel ekonomik duruma bağlı olacaktır. Sorun yalnızca ekonomik birimlerarası ilişki ve davranış ile sınırlı kalmayıp sektörel düzeyde belirleyicidir. Finansal ve reel sektör birbirleriyle içiçedir. Sistematik krizde birbirlerinin davranışları, diğerinin likidite ve borcunu ödeyebilme gücünü etkileyeceğinden dolayı her iki tarafta da yeniden yapılanma ihtiyacı gösterecektir. Bu durumda devlet, yapılanmanın ana aktörlerinden biri gibi davranıp her iki taraf için oyunun kurallarını koymalıdır. Bu koşullar altında yerli ve yabancı yatırımcılar, firma sahipleri, çalışanlar ve devlet bir diğerinin davranışlarının sonuçlarını bekleyecek ve kararlarını buna göre alacaklardır. Bu tür davranış biçimi, sistematik krizin ortaya çıktığı, yerli ve yabancı semayeye ekonominin en çok gereksinim duyduğu zamanda söz konusu aktörlerin karşılıklı etkileşim sonucu piyasadan çekilmelerini daha iyi açıklayabilecektir.

Kurumsal yetersizlikler, kriz ve krizin koordinasyonu problemini ortaya çıkaracak ve ilk anda müdahale edilememiş kriz derinleştirecektir. Bu durumlarda iflaslara izin verilmemesi, yeniden yapılanmanın yasal-idari çerçevesinin zayıflığı, finansal kuruluşlar ve şirketlerde muhasebe kurallarının yetersizliği, ortakların ve borç verenlerin haklarının zayıf korunması, yargı etkinliğinin sınırlandırılması gibi sorunların ortaya çıkması olasıdır. Bunlara ek olarak finansal kuruluşlarda iyi ve deneyimli yönetici azlığı, yurt içinde yeniden yapılanma ve tasfiye uzmanlarının bulunmayışı ve finansal kuruluşların geçmişinde bu tür yeniden yapılanmaların olmaması karşımıza çıkacaktır. Aynı zamanda hükümet cephesinden bakıldığında, krizin derinleşmesinin nedenlerinden biri olarak hükümetin kendisinin güven sorunu

ile karşılaşmasıdır. Ekonominin ve sistemin yeniden yapılandırılmasında parasal harcamalardan kaçınılması ve zaman tutarsızlığı ile sıkça karşılaşmaktadır. Eşgüdüm sorununun karmaşık olması sistematik krizlerin çözümünü zorlaştıracaktır.

V. Bankalar ve Kamu Otoritesi İlişkisi

Gelişmekte olan ülkelerde finansal sistemin genel özelliği finansal kurumların çeşitliliğinin azlığı, finansal varlıkların sınırlı olması ve önemli ölçüde hükümet müdahalelerinin bulunmasıdır. Bu ülkelerde formel olmayan finansal yapılar da ticari bankaların yanında etkinliklerini sürdürebilmektedir. Bazı ülkelerde devlet, çeşitli aşamalarda yaptığı müdahalelerle bankalara yönelen fonları kontrol etmek, fiyat müdahaleleri ile banka kredilerinin dağılımını yönlendirmek veya bankaların faaliyetlerine çeşitli miktar kısıtlamaları getirmek istemektedir. Bu ve benzeri uygulamalar aracı kurumlar olarak bankaların yaratacağı kredileri sınırlandırarak etkinlikten ve verimlilikten uzaklaştırmakta, tasarruf, yatırım ve ekonomik gelişmeyi olumsuz etkileyebilmektedir.

Bankacılık sisteminin özel bir yeri olan finansal sistem ülkeler arasında, finansal sistemin büyüklüğü, gelişmişlik derecesi ve derinliği açısından büyük farklılıklar gösterir. Bir ülkenin finansal gelişmişliğinin temel göstergelerinden birisi dar para ve geniş para arzının yurt içi gayrisafi milli hasılaya oranlarıdır. Diğer göstergeler arasında ödemelerde para kullanımı ve onun yakın ikamelerinin derecesi sayılabilir. Gelişmiş ülkelerde veya kişi başına gelirin yüksek olduğu ülkelerde finansal derinlik, gelişmekte olan ülkelere göre daha yüksektir. Bu finansal yapı içerisinde bankaların finansal aracı olarak temel işlevleri şunlardır:

- i. Hanehalklarının veya tasarruf sahiplerinin elindeki kısa dönemli likid tasarrufları firmalar tarafından çıkarılan likid olmayan yükümlülüklerle çevirmek, yatırıma aracı olmak,
- ii. Fonları, tasarruf sahipleri adına şu anda borç almak isteyenlere yönlendirmek ve potansiyel borç alacakları seçmek,
- iii. Ekonomik birimler (firma, çalışan, alıcı, satıcı) arasında ödeme hizmetini sağlayıcı transfer faaliyetlerini yerine getirmek.

Bir çok gelişen ekonomide bankalar finansal aracı kuruluşlar olarak bu fonksiyonları yerine getirirken, yasal altyapı, düzenleyici ve denetleyici kurumlar ve muhasebe sistemleri açısından hala yetersiz ve şeffaflıktan yoksundur.

Bankacılık sisteminin yapısal özelliklerine ek olarak hükümetlerin izledikleri politikalar bankaları "finansal baskı" altında tutabilmektedir. Bir çok gelişmekte olan ülkede merkez bankaları ticari bankaların faaliyetlerini sınırlayıcı, cebri uygulamalarını sürdürebilmektedir. Faiz oranının belirlenmesine devlet müdahalesi, kısa dönemli devlet borçlanma senetlerinin piyasa faiz oranından daha düşük oranda

satılması, yasal olarak belirlenen likidite yükümlülüğü sınırlarının zorlanması, zorunlu karşılıklara piyasa faiz oranından daha düşük oranlar uygulanması yapılan müdahalelere örnektir. Bu ve benzeri uygulamalar esas olarak bankacılık sistemi üzerinden alınan bir vergi olarak yorumlanabilir ve finansal baskı olarak adlandırılır (Mc Kinnon, 1973). Finansal baskı genel olarak şu şekilde tanımlanır:

47

- i. Nominal faiz oranlarına tavan konulması: Bu durum reel faiz oranlarının negatif olmasına yol açar ve finansal tasarruf ve yatırım kararlarında bozucu ters etki yaratır.
- ii. Miktar kontrolleri ve selektif kredi dağıtımı: Bu durum üretim sektörleri, bölgeler ve faaliyetler arasında hükümetin gösterdiği öncelikler ile farklılaşmaya yol açar.
- iii. Yüksek minimum karşılık oranları: Bankadaki mevduatlara uygulanan bu oranlarda farklı finansal araçlara ve farklı kurumlara yönelik çeşitlendirmelerin olması.
- iv. Bankacılık sisteminin bir kısmının devlet tarafından doğrudan kontrol edilmesi: Bu durumda kredilendirmede politik faktörler standart verimlilik kriterlerine göre daha fazla yönlendirici olacaktır.
- v. Ticari bankaların varlıklarının tahsisatında müdahaleler: Bankaların topladıkları fonların devletin isteği yönünde dağıtılması veya devlet iç borçlanmasında yasal likidite oranlarının zorlanarak devlete fon akımı sağlamak.

Ticari bankaların faaliyetlerinin finansal baskı ile yönlendirilmesinde, faiz oranlarının uygulanan tavan faiz politikası ile piyasa denge faiz oranının altına baskı sonucu çekilmesi, ekonomiye dört yoldan bozucu etki yapacaktır. (Fry 1997)

- i. Düşük faiz oranları bireylerin gelecekte yapacakları tüketimi, bugün yapma eğilimlerini arttırarak tasarruflarını azaltacaktır.
- ii. Bankaların mevduata verdiği faiz oranının, bankacılık sistemi dışı enformel piyasalarda verilen faizlerden çok düşük kalması durumunda, bankaların arz edeceği fonlar azalabilecek ve bankaların finansal aracılık görevi zorlaşacaktır.
- iii. Bankalardan düşük faiz oranı ile borçlanabilen yatırımcılar, göreceli olarak daha sermaye yoğun projeleri seçme eğiliminde olacaklardır.
- iv. Piyasada oluşacak yüksek denge faiz oranında gerçekleştiremeyecek düşük getirili pek çok proje, girişimciler tarafından bankalara sunulacak ve bankaların proje değerlendirme süreçleri yeterince dikkatli yapılmadığı sürece bu tür yatırımlar kaynak savurganlığına yol açabilecektir.

Sonuç olarak, bankacılık sistemini etkinlik ve verimlilikten uzaklaştıran devlet müdahalesinin amaçlarından birisi de hükümetin finansal sistemi kendi politikaları

doğrultusunda kullanmak istemesidir. Bankacılık sektörüne gerek kamu yönetiminin etkinsizliği, gereksede politik müdahaleler sonucu ticari bankalardan öncelikli ilan edilen sektörlerle kredi vermelerinin istenilmesi, büyük miktarlarda yasal karşılıklar ve likidite tutma yükümlülüğü yolu ile kamu kesiminin fonlamaya zorlanması sık rastlanılan uygulamalardır. Bu tür yönlendirmeler sonucu bankalar asıl bankacılık faaliyet alanlarından uzaklaşacak ve hantal bir yapıya sahip olacaklardır. Gelişen ekonomilerin bankacılık sisteminde yeniden yapılanma ve düzenleme çalışmaları ile serbestleşen finansal sistemde etkisinin azaldığı görülen finansal baskı sonuç olarak iki önemli etki yaratacaktır.

- i. Etkinsizlik artışı; müdahaleler ile oluşan ve finansal sistemin gelişmesini sınırlandıran bu durumda mevduat ve kredi faiz oranları arasındaki fark açılır ve ekonomide tasarruf ve yatırımların azalmasına yol açar.
- ii. Formel olmayan finansal aracı yapıların ortaya çıkması ve yaygınlaşması. Bu tür piyasaların varlığı ve ikame edici olması para politikalarının uygulanmasını zorlaştıracaktır.

Sonuç

Gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda bankalar finansal sistemin merkezindedir. Faiz oranının serbest bırakılması ve döviz piyasasının çalışması ile şekillenen finansal serbestleşmenin ortaya çıkardığı riskler "kırılgan bir finansal yapı" oluşturmuştur. Buna rağmen finansal serbestleşme ile birlikte alınacak önlemlerle sistemin güçlendirilmesi ve istikrarsızlık yaratacak risklerin sınırlandırılması olasıdır. Bu amaçla yapılacak finansal sistem reformlarının başarılı olmasının ön koşulu, istikrarlı bir makroekonomik çevrenin oluşturulması ve uygun bir "basiretli bankacılık düzenleme ve denetleme" sisteminin kurulmasıdır.

Kaynaklar

- Caprio, Gerard, Jr., Daniela Klingebiel "Bank Insolvencies :Cross Country Experience"Policy Research Working Paper, No.1620, World Bank, 1996
- Chinn, Menzie D"Before the Fall:Were East Asian Currencies Overvalued?Working Paper No.6491
- Dooley M, "A Survey of the Literature on Controls Over International Capital Transactions"IMF Staff Papers, 43, 1996
- Fry, Maxwell J, "In favor of Financial Liberalization" Economic Journal, 107, May, 1997
- Glick Reuven Michael Hutchison Roman Moreno" Is Pegging the Exchange Rate a Cure for Inflation? East Asian Experiences"International Trade and Finance: New Frontiersof Reserach, ed. Benjamin Cohen, Cambridge Univesity Press, 1997.
- Honohan P. "Banking System Failures in Developing Countries: Diagnosis and Prediction, BIS, Working Paper 1997.

- Kaminsky, Graciela, C.Reinhart "The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance of Payments Problems" A.E.R.89, 1999
- Kletzer, K."External Borrowing by LDC's:A Survey of Some Theoretical Issues", The State of Development Economics, ed.Gustav Ranis P.Schults, Basil Blackwell, 1998
- Latter Tony "Causes and Management of Banking Crises"Center for Central Banking Studies Bank of England, No:12, 1997.
- McKinnon, R., Money and Capital on Economic Development, The Brooking Institution, Washington, 1973.
- Mishkin,S Frederic "Financial Policies and the Prevention of Financial Criss in emerging Countries" NBER Working Paper 8087.
- Walker L. John "Building the Legal and Regulatory Framework" Building and Infrastructure for Financial Stability, ed. Eric S.Rosengren, John S.Jordan. Conference Series, No:44, FRBB, 2000.